

Osmanlı kuvvetlerinin çekilmesinin ardından Safevîler'in Revan Kalesi'ni kuşatmaları haberi gelince durumu hemen İstanbul'a bildirdi ve oradan kışın soğuşuna rağmen emrindeki askerlerle Kars taraflarına gelmesi emrini aldı. Anadolu, Karaman, Sivas, Maraş, Halep, Trablusşam, Erzurum, Trabzon, Çıldır ve Kars valilerinin Erzurum'da toplanmaları hususunda buyrulduklarını gönderdi. Bu arada İstanbul'a yolların karla kaplanması yüzünden askerlerin toplanmasının zor olacağını bildirdi. IV. Murad'ın kesin emri ise Revan'a yardım etmesi yönünde idi. Ocak 1636 sonlarında hareket etti. Diyarbakır, Harput, Pertek, Çemişgezek ve Kemah üzerinden Erzurum'a ulaştı. Ancak Hasankale taraflarında askerlerinin bir kısmını soğuklar dolayısıyla kaybetti. Yanında 10-15.000 kadar asker vardı. Diğer kuvvetler de kış şartları yüzünden toplanamamıştı. Bu arada Revan muhafızları gerekli yardımı alamayınca kaleyi Safevî kuvvetlerine teslim etti (1 Nisan 1636). Şiddetli soğuklar ve kar sebebiyle Hasankale'de mahsur kalan Mehmed Paşa durumu İstanbul'a bildirdi. Gelen emirde padişahın bizzat sefere çıkacağı bildirildi, kendisinin serhat boylarının meseleleriyle ilgilenmesi istendi. Bunun üzerine Van Kalesi'ni takviye için on adet yeni topu oraya naklettirdi, diğer serhat şehirlerinin tahkimiyle de meşgul oldu. Daha sonra Diyarbakır'a döndü ve orduyu çeşitli kışaklara dağıttı. Bu arada barış için İran şahıyla muhaberede bulundu ve onun barıştan yana olduğunu anladı. Fakat çok geçmeden Revan'ı geri alamadığı gerekçesiyle 7 Ramazan 1046 (2 Şubat 1637) tarihinde sadrazamlıktan azledildi. Görünürdeki sebep bu ise de Revan'ın kaybindan on ay kadar sonra azledilmesi gerçek sebebin merkezde aleyhine oluşan siyasî havanın, özellikle de o sırada sadâret kaymakamı olan Bayram Paşa'nın entrikaları olduğu düşünülür.

İstanbul'a çağrılan Mehmed Paşa üç ay kadar Çinili Köşk'te bostancıbaşı hapsinde tutuldu ve Diyarbakır'dan gelen mal varlığına el konuldu. Daha sonra affedilerek 24 Temmuz 1637'de beylerbeyi sıfatıyla Özi (Silistre) seraskerliğine tayin edildi ve vezirlik hasları geri verildi (Naîmâ, II, 855). Bu görevi sırasında Eflak voyvodalığına Boğdan voyvodasının oğlunu getirmek istemesi, ancak eski bir sadrazam olarak voyvodaların kendisine pek önem vermemesi onlarla arasının açılmasına yol açtı. 8 Şevval 1047'de (23 Şubat 1638) Budin beylerbeyiliğine getirildi. Çok geçmeden bu görevinden de alınıp merkeze çağrıldı.

di. Bağdat seferinden dönmekte olan IV. Murad'ı Ankara'da karşıladı ve padişah kendisine sadâret kaymakamlığını verdi (20 Mayıs 1639). Bu görevi esnasında da ha önce kendisini öfkeliendiren Eflak ve Boğdan voyvodalarını görevden alması kendi aleyhine oldu. Zira bunlar gelişmeleri, gönderdikleri külliyyetli para ve hediyelerle padişah nezdinde büyük nüfuzu olan Musâhib Silâhdar Mustafa Paşa'ya bildirdiler ve yerlerinde bırakılmaları ricaşında bulundular. Mustafa Paşa'nın durumu bizzat padişaha şikâyet etmelerini söylemesi üzerine hadise IV. Murad'a intikal etti. Voyvodaların ayaklanıp sorun çıkarabileceğini düşünen padişah Mehmed Paşa'yı görevden aldı. Mehmed Paşa önce Yedikule'de hapsedildi ve 20 Şâban 1049 (16 Aralık 1639) gecesi burada idam edildi. Naîmâ'nın kaynağı Şârihulmenârzâde onun Mısır'da düzeni sağlayıp devlet gelirlerini arttırdığını, vezîriâzamlığı esnasında zorbalardan hakkından geldiğini, buna rağmen Silâhdar Mustafa Paşa ile Deli Hüseyin Paşa'nın hasedi yüzünden katledildiğini, kendisini Budin'e göndereceğini de Silâhdar Paşa olduğunu ve sürekli öldürülme endişesi içinde yaşadığını yazıyor. Yine Şârihulmenârzâde'ye göre Eflak voyvodasını da Silâhdar Paşa'nın isteğiyle azletmişti. Bu konuyla ilgili suçlandıığında ise elinde bulunan onun tezkirelerini padişaha göstermek istedi, fakat huzura çıkmaya muvaffak olamadı (*a.g.e.*, II, 923-926). Mehmed Paşa'nın mezarı Üsküdar'da Miskinler Tekkesi arkasındaki set üstündedir. Katlinden sonra bütün mallarına el konulan Mehmed Paşa beş yıla yakın sadrazamlık yapmıştır. Başmüsteşarı Bergamalı Fazlı Ağa ile Reisülküttâb Kadri Efendi ve kethüdâsı Macar Ali Ağa da Hasbahçe'de bir süre hapsedilmiş, bunlardan Fazlı Ağa katledilmiş, diğerleri serbest bırakılmıştır. IV. Murad dönemi islahatlarında önemli katkıları olan Mehmed Paşa muhtemelen ayaklarının büyüklüğünden dolayı çağdaş kaynaklarda "Tabanıbüyük" veya "Tabanıyassı" lakabıyla anılır. Aynı kaynaklarda genellikle akıllı, cömert, tedbirli, ancak içten pazarlıklı, bilgisiz ve yeteneksiz, ümmîliği sebebiyle de devlet sırlarını saklayamayan başarısız bir devlet adamı olarak nitelenir.

BİBLİYOGRAFYA :

Suver-i Hutû-tı Hümâyûn, İÜ Ktp., TY, nr. 6110, tür.yer.; Sıdkî Paşa, *Gazavât-ı Sultân Murâd-ı Râbi'*: IV. Murad'ın Revan Seferi (haz. Mehmet Arslan), İstanbul 2006, s. 82; Hasanbeyzâde Ahmed, *Târih* (haz. Şevki Nezihi Aykut), Ankara 2004, III, 1056-1057, 1080; *Topçular Kâtibi Abdülkadir (Kadri) Efendi Târihi* (haz.

Ziya Yılmaz), Ankara 2003, II, 982-993, 1006, 1029, 1052, 1053; Peçuytu İbrâhim, *Târih*, II, 393-451; Kâtib Çelebi, *Fezleke* (haz. Zeynep Ay-cibin, doktora tezi, 2007), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, III, 631-635, 646-647, 648-649, 657-658, 662, 663, 671-672, 677, 680, 716, 723; Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi, *Zafername* (haz. Nermin Yıldırım, yüksek lisans tezi, 2005), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 8; *Solakzâde Tarihi* (s.nşr. Vahid Çabuk), Ankara 1989, II, 531-536, 538, 548, 551; Abdurrahman Hibri, *Târih-i Feth-i Revân*, Edirne Selimiye Ktp., Bâdi Efendi, nr. 1667; Mehmed Halife, *Târih-i Gilmânî* (haz. Ertuğrul Oral, doktora tezi, 2000), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 9-11; Naîmâ, *Târih* (haz. Mehmet İpşirli), Ankara 2007, II, tür.yer.; III, 958; *Hadikatü'l-vüzerâ*, s. 77-79; Hammer (Atâ Bey), IX, 149, 170 vd., 205, 206, 207 vd., 210, 223, 230; J. W. Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* (trc. Nilüfer Epçeli), İstanbul 2011, IV, 104, 107-108, 112; N. Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* (trc. Nilüfer Epçeli), İstanbul 2005, II, 381, 385; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/1, s. 187, 192-198; III/2, s. 384-385; Danişmend, *Kronoloji*², III, 354-370; V, 34.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

MEHMED PAŞA, Yeğen

(ö. 1158/1745)

Osmanlı sadrazamı.

II. Süleyman dönemi (1687-1691) defterdarlarından Alanyalı Kel (= Gül) Yüsus Efendi'nin kız kardeşinin oğlu olmasından dolayı "Yeğen" lakabıyla anılır. Bir süre Antalya mültezimliğinde bulunduktan sonra dayısının davetiyle İstanbul'a gitti ve bazı görevler yanında gümrük eminiği de yaptı. Bu görevinden dolayı kaynaklarda "Gümrükçü" lakabıyla da anılır. Patrona İsyanı sırasında isyancı zorbalardan gümrükten mal çalmalarını engelledi ve ardından can güvenliği için saklandı (Şem'dânizâde, I, 10). 1732'de Erzurum Beylerbeyi Topal Osman Paşa'nın kapı kethüdâlığına tayin edildi. Ertesi yıl mevküfatçı olarak görev yaptı, daha sonra ikinci defa gümrük eminiğine getirildi. 1736'da Sadâret Kaymakamı Köprülüzâde Hâfız Ahmed Paşa'ya kethüdâ oldu. Onun Niş Kalesi'nin geri alınmasıyla görevlendirilmesi üzerine 1733'te vezirlik pâyesine sadâret kaymakamlığına (*Subhî Tarihi*, s. 376), çok geçmeden de Muhsinzâde Abdullah Paşa'nın yerine sadrazamlığa tayin edildi (26 Şâban 1150 / 19 Aralık 1737). Bu tayinde sadâret kaymakamlığı esnasındaki olumlu icraatları ve bunların I. Mahmud tarafından beğenilmesinin etkili olduğu nakledilir.

Osmanlı Devleti'nin bu sırada Avusturya ve Rusya ile savaşları devam etmekteydi. Yeni sadrazam, Avusturya imparatorunun

sözünde durmamasını Avrupa'nın büyük devletlerine gönderdiği beyannâme ile protesto etti. Bu metinde Osmanlı Devleti'nin hakkını arayacağını, imparatora yardım edeceklerin aynı âkibete uğrayacağını belirtiyor, Fransa hükümetinin bu husustaki aracılığını memnuniyetle karşılayacağını ifade ediyordu. Bunun üzerine XV. Louis barış konusunda Avusturya imparatoruyla haberleşerek onayını aldı ve durum İstanbul'daki Fransa elçisi Marquis de Willeneuve'e bildirildi. Elçi Bâbiâli'ye giderek Pasarofça Antlaşması esasları dahilinde barışın yapılabileceğini söyledi, ancak Sadrazam Mehmed Paşa barışın ancak Karlofça Antlaşması şartları dahilinde mümkün olabileceğini, ayrıca Erdel'de Rakoçi'nin kral olması gerektiğini ifade etti. Elçinin Pasarofça şartlarına göre aracılık yapabileceğini söylemesi üzerine görüşme sona erdi. Bu arada İngiltere ve Felemenk elçileri Rusya Başvekili Ostermann nezdinde barış girişimlerinde bulundu, fakat sadrazam yine Pasarofça Antlaşması şartlarına yanaşmadı. Barış hususunda bazı devlet adamlarının Pasarofça esaslı barış yanlısı olmalarına da katılmayan Yeğen Mehmed Paşa bu meselede bazı ulemâyı sürgüne göndermekten çekinmedi.

Avusturya'nın barışı bozması üzerine 1738 baharında serdâr-ı ekrem sıfatıyla Avusturya seferine çıktı. Rusya cephesini bir başka serdara bırakmıştı. Haziran ayında Niş'e ulaşan sadrazamın amacı oradan Belgrad'a gidip burayı geri almaktı. Bu sırada Niş'in Sen Nikola Kilisesi'ni medreseye çevirdiği de nakledilir (Jorga, IV, 358-359). Savaş sürerken Mehâdiye taraflarına gelen Avusturya kuvvetlerini yenilgiye uğrattı, ardından Tuna nehrinin ortasında stratejik önemi olan Adakale'yi kuşatan Vidin Seraskeri İvaz Mehmed Paşa'ya kuşatmayı kaldırdığı gerekçesiyle serdarlıktan aldı ve yerine Genç Mehmed Paşa'yı getirdi. Ancak Mehâdiye'ye gelen düşman kuvvetleri karşısında başarı gösteremeyen yeni serdarın yerine yeniden İvaz Mehmed Paşa'yı getirmek zorunda kaldı. İvaz Mehmed Paşa da Mehâdiye'de ikinci defa başarılı oldu. Orsova'yı ele geçiren Yeğen Mehmed Paşa ise Adakale'yi kuşattı. Bu arada bazı kuvvetleri Erdel taraflarına akın yapmakla görevlendirirken bazılarını da Belgrad taraflarına sevketti. Üç ay kadar direnen Adakale sonunda teslim alındı (Ağustos 1738). Bu münasebetle I. Mahmud, Yeğen Mehmed Paşa'ya 100.000 altın, elmaslı sorguç, kabzası mücevherli kılıç ve serâser kaplı bir samur kürk gönderdi (BA, MD, nr. 145, s. 198).

Daha sonra Yeğen Mehmed Paşa orduyla İstanbul'a döndü.

Fransa Başvekili Kardinal De Fleury gönderdiği elçiyle Osmanlı Devleti ve Avusturya arasındaki savaş hususunda barış için aracılık teklifinde bulunmuş (BA, *Nâme-i Hümâyûn Defteri*, nr. 7, s. 490-491), ancak Avusturya hükümetinin Pasarofça Antlaşması üzerindeki ısrarı yüzünden anlaşma yine sağlanamamıştı. Elçiyi huzuruna kabul etmeyen Yeğen Mehmed Paşa savaş hazırlıklarını sürdürdü; en az 200.000 kişiyle sefere gitmek istiyordu (Zinkeisen, V, 535). Zira barış için Belgrad ve Tımsıvar'ın iadesinin şart olduğuna inanıyordu. Bu arada Rusya'da esir bulunan Yahya Paşa'dan gelen mektupta bu devletin barış istediği belirtiliyordu. Osmanlı hükümeti barışın Azak Kalesi'nin yıkılması ve Fransa'nın aracılığı ile mümkün olabileceğini bildirdi. O sıralarda Lehler'in ve İsveç'in Osmanlı Devleti ile ittifak yapacağı, hatta Prusya'nın Osmanlı'ya yardım edeceği şâyiaları çıkmıştı. Ancak seferle ilgili fikri alınmak üzere İstanbul'a getirilen Kırım Hanı II. Mengli Giray ile diğer devlet ricâlinin I. Mahmud'un huzurunda yaptığı meşverette barıştan yana bir tavır ortaya koymaları sadrazamı yalnız bıraktı. İcraatlarında sert olan Mehmed Paşa barış isteyenleri görevinden alıyor ve Defterdar Âtîf Efendi gibi bazı ricâli sürgüne gönderiyor, ayrıca vezirlikten azlediyordu. Ancak özellikle padişah üzerinde etkisi büyük olan Dârüssaâde Ağası Hacı Beşir Ağa'nın da barıştan yana olması sadrazamın canını sıkmış, ikisi arasında nüfuz rekabeti artmıştı. Sadrazamın, "Ordu sefere çıkınca hakkından gelirim" şeklinde sözler sarfettiği yolunda bazı dedikodular Beşir Ağa'ya ulaşınca veziriazamın azli gündeme geldi. Ordunun hazırlanıp sefere çıkacağı 11 Zilhicce 1151 (22 Mart 1739) günü azline karar verildi. Cirit oyunu seyretme bahanesiyle Gülhane'ye davet edilen Mehmed Paşa'dan sadrazamlık mührü alındı, kendisi de Balikhane mahbesine kapatıldı. Bu arada mal varlığına el konuldu. Yerine Vidin cephesi seraskeri Hacı İvaz Mehmed Paşa getirildi (BA, MD, nr. 145, s. 11). Çağdaş tarihçilerden Şem'dânîzâde Süleyman Efendi azil sebebinin Âtîf Efendi, Nûman Paşa ve Selim Paşa gibi başarılı devlet adamlarını görevden uzaklaştırması, fakat asıl sebebi, barış yanlısı I. Mahmud ile Dârüssaâde Ağası Hacı Beşir Ağa'ya ters düşmesi olarak gösterir. Yine Şem'dânîzâde bayram günü gerçekleşen bu olayın halkın sevincini mateme çevirdiğini kaydeder (*Mürî't-tevârih*, I, 88, 90).

Daha sonra mecburi ikametle Sakız adasına gönderilen Yeğen Mehmed Paşa oradan Eğriboz muhafızlığına, 1153 Rebiülâhırinde (Temmuz 1740) Kandiye Kalesi muhafazası şartıyla Girit valiliğine (BA, MD, nr. 147, s. 180), 1154 Zilkadesinde (Ocak 1742) tekrar Eğriboz muhafızlığına, 1155 Cemâziyelevvelinde (Temmuz 1742) Hersek sancağı ilâvesiyle Bosna valiliğine tayin edildi. O sıralarda İran'a yapılacak sefer münasebetiyle Bosna'dan toplanacak imdâd-ı seferiyenin eyaletteki kıtlık ve hastalık yüzünden sadece ilk taksidinin alınması istenirken cizyelerin tamamen tahsil edilmesi emredilmiş, ayrıca Kars Seraskeri Hacı Ahmed Paşa'yı takviye için 1000 nefer süvariyle 110.000 kuruş sefer yardımını istenmişti (*Topkapı Sarayı Müzesi*, s. 53). Mehmed Paşa 1157 Ramazan ayı ortalarında (1744 Ekim ortaları) Aydın muhassıllığına (BA, MD, nr. 150, s. 414), 1745 başlarında veya aynı yılın sonlarında Anadolu valiliğine getirilerek İran savaşlarında Kars cephesi seraskeri tayin edildi. Önce Anadolu'yu teftiş eden Mehmed Paşa, Tokat üzerinden Erzurum'a gitti (Şem'dânîzâde, I, 113). Emri altındaki Bosna, Sırbistan ve Arnavutluk askerleri dahil 130.000 kişilik kuvvetle Temmuz – Ağustos 1745'te Revan civarında Kağaverd ovasında Nâdir Şah kuvvetleriyle yaptığı savaşı kazanmak üzere iken hastalanıp Hammer'e göre 16 Receb 1158'de (14 Ağustos 1745) vefat etti. Naaşı Kars'a getirildi ve burada kale civarında defnedildi. Ölümüne "zât-ı mecdî" lafzıyla tarih

Yeğen Mehmed Paşa Çeşmesi ve kitâbesi - Kabataş/İstanbul

düşürülmüştür (Ayvansarâyî, s. 85). Malarına ve eşyasına devletçe el konuldu (BA, Cevdet-Dahiliye, nr. 15734).

Yeğen Mehmed Paşa kaynaklarda dürüst, ciddi, kadirşinas, vakur, açık sözlü, ancak fıtraten biraz sert ve özellikle yolsuzluklara karşı katı bir şahsiyet olarak zikredilir. Görevden alınmasında yolsuzluklara alışmış kişilerin parmağının olduğu ve bunların Dârüssaâde ağasını kullandıkları belirtilir. Bürokrasiden gelmesine rağmen ordunun sevk ve idaresinde de başarılı bir kumandan olan Yeğen Mehmed Paşa'nın Revan'daki başarısızlığında leventler üzerinde etkili olan rakiplerinin dahil iması edilir (Dilâverzâde Ömer, s. 64). Prusya'ya ilk defa onun sadrazamlığı döneminde İstanbul'da elçilik açma izni verilmiştir. Yeğen Mehmed Paşa, Kabataş taraflarında Çiftetev sokağı başında 1145 (1732) tarihli kitâbesi olan bir çeşme yaptırmıştır (Tanışık, II, 83). Ayvansarâyî, Samatya'da Haniyye Camii civarında da bir çeşmesinden söz eder (*Vefeyât-ı Selâtin*, s. 85). Niş kasabası varoşunda inşa ettirdiği Fethiye Camii için vakıflar tahsis etmiştir (BA, Cevdet-Evkaf, nr. 3143, 31583).

BİBLİYOGRAFYA :

TSMA, nr. D. 10167; BA, MD, nr. 147, s. 186, 303-304; nr. 148, s. 178; nr. 149, s. 21; nr. 151, s. 69; BA, MAD, nr. 2532; BA, Ali Emîri Efendi, SMHD-I, nr. 185/14369; nr. 187/14539; nr. 193/15130; nr. 197/15481, 15493, 15494; nr. 204/16149; BA, Cevdet-Adliye, nr. 235; BA, Cevdet-Askerî, nr. 8277, 10650, 28201; BA, Cevdet-Bahriye, nr. 10342; BA, Cevdet-Dahiliye, nr. 16644; BA, Cevdet-Hariciye, nr. 7844, 8928; BA, Cevdet-Maliye, nr. 22558; BA, D.HSK, d. nr. 25704; BA, İ.MVL, nr. 23661, 24651; BA, İbnülemin-Hariciye, nr. 1829; İzzî, *Târih, İstanbul* 1199, vr. 18^b; Dilâverzâde Ömer, *Zeyl-i Hadikatü'l-vüzerâ (Hadikatü'l-vüzerâ içinde)*, s. 60-64; İbrâhim Naîmeddin Tımışvârî, *Hadikatü'ş-şühedâ*, Wien Nationalbibliothek, nr. 1113, vr. 185^b, 191^b, 192^b-194^a; *Subhî Tarihi: Sâmî ve Şâkir Tarihleri ile Birlikte* (haz. Mesut Aydınar), İstanbul 2007, s. 211, 247, 376, 438, 451, 460, 465, 514, 638; Şem'dânîzâde, *Mürî't-levârih* (Aktepe), I, 10, 69, 77-88, 90, 96, 113, 118, 120, 125; Ayvansarâyî, *Vefeyât-ı Selâtin*, s. 85; J. von Hammer-Purgstall, *Büyük Osmanlı Tarihi* (haz. Mümin Çevik – Erol Kılıç), İstanbul 1991, VIII, 63-64; J. W. Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* (trc. Nilüfer Epçeli), İstanbul 2011, V, 514, 517, 522-523, 529-530, 534-535, 581-582, 587; *Sicill-i Osmani*, İstanbul 1945, II, 83-85; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/1, s. 237, 278, 279, 280, 281, 284, 285, 286, 289, 305, 307, 331; a.mlf. v.dğr., *Topkapı Sarayı Müzesi Osmanlı Saray Arşivi Kataloğu*, Ankara 1985, s. 53-55; Danişmend, *Kronoloji*, IV, 26-27, 31-32; V, 57; N. Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* (trc. Nilüfer Epçeli), İstanbul 2005, IV, 356-359, 362, 371.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

MEHMED SÂDİK ERZİNCÂNÎ

(ö. 1209/1794)

Nakşibendî-Müceddidî şeyhi.

Erzincan'da doğdu. Hayatına dair bilinenler risâlelerinde verdiği bilgilere dayanmaktadır. Bazı kaynaklar ve kütüphaneye kayıtlarında Müftizâde olarak anılması, belâgat ve mantika dair hâşiyeleriyle tanınan çağdaşı ve hemşehrisi Müftizâde Seyyid Mehmed Sâdik ile karıştırılmasından kaynaklanmaktadır. Mehmed Sâdik Efendi, *Terbiyenâme* adlı risâlesinin sonunda Erzurum'dan İstanbul'a gittikten sonra 1195'te (1781) Üsküdar'da Hacı Dede Nakşibendî Tekkesi'nde hizmete başladığını ve ertesi yıl hizmete devam ettiğini, bu sıralarda yaşının altmışa yaklaştığını söylemektedir. Bu durumda 1136 (1724) yılında doğduğu söylenebilir. Onun Halvetî şeyhlerinden Abdullah Hilmi Efendi'den tahsil gördüğü bilgisi (Hüseyin Vassâf, II, 278) doğru değildir. Sâdik Efendi 1153'te (1740) Sofya'da ikamet ettiği sırada bir şeyhin rehberliği olmadan kendi başına kelime-i tevhid zikrine devam ettiğini, bu zikrin tesiriyle şaşkın bir halde iken Hızır ile görüştüğünü, Hızır'ın kendisine zikir telkininde bulunduğunu, 1157'de (1744) Şam'a gittiğini, burada Hz. Yahyâ Türbesi yakınında itikâfta bulunan Nakşibendî-Müceddidî şeyhi Süleyman Kürdî ile tanışıp kendisine intisap ettiğini söyler.

1165'te (1752) şeyhinin vefatı üzerine Şam'dan ayrılp Kudüs'e giden, Arabistan'ı dolaştıktan sonra Akdeniz sahilinden Kıbrıs'a geçen Sâdik Efendi Silifke, Karaman, Kayseri yoluyla İstanbul'a döndüğünü, da ha sonra Rumeli'de Osmanlı Devleti'nin

Batı'daki en uzak sınırı olan Venedik sınırına kadar gittiğini, Edirne ve Yanbolu'dan geçerek bazan yayan bazan da gemiyle Trabzon'a ulaştığını, Çıldır eyaletini, Kars ve Kürdistan'ı dolaşıp Tiflis'e kadar gittiğini anlatır. Nihayet Erzurum'a yerleşerek burada evlendiğini, 1170 (1756-57) yılında Kâdirî şeyhi Hacı Mahmûd b. Abdülgafûr Efendi'nin yanında tasavvufî eğitimine devam ettiğini söyler. Müştâk Baba ise Sâdik Efendi'nin Bitlis'e gidip Şems-i Bitlisî'den Nakşibendî terbiyesi aldığını belirtir (*Âsâr-ı Müştâk ve Esrâr-ı Uşşâk*, vr. 190^a). 1192'de (1778) bazı münkir ve müfsidlerin iftiralari yüzünden Erzurum'dan ayrılmak zorunda kaldığını belirten Sâdik Efendi ertesi yıl İstanbul'a gitti, iki yıl sonra Üsküdar'da Alaca Minare (Hacı Dede, Pazar) Tekkesi'nde irşad faaliyetine başladı. Yaklaşık on dört yıl burada şeyhlik yaptı ve Rebiülâhîr 1209 (Kasım 1794) tarihinde vefat ederek tekkenin hazinesine defnedildi. Risâlelerini istinsah eden Erdi Baba Tekkesi şeyhi Yahyâ Âgâh (Millî Ktp., Yazmalar, nr. A 3200), vefatından sonra tekkenin postnişini olan Şeyh İbrâhim Hamdi İspartavî'yi onun önde gelen halifeleri arasında sayar. Kırkağaçlı Mehmed Emin Efendi ve Kürd Hoca diye tanınan Abdurrahman Harputî bilinen diğer halifeleridir.

Eserleri. Mehmed Sâdik Efendi'nin kaleme aldığı dört risâle kütüphanelerde genellikle bir külliyyat halinde yer almaktadır (Millî Ktp., Yazmalar, nr. A 3200; Süleymaniye Ktp., Uşşâki Tekkesi, nr. 428; MÜ Ktp., Nâdir Eserler, Yazmalar, nr. 0118). 1. *Risâle-i Terbiyenâme*. 1185'te (1771) yazılan tasavvufî âdâb ve ahlâkına dair risâlelerin sonunda müellifin kısa otobiyografisi de yer alır. Bazı nüshalarda müellifin bu

Mehmed Sâdik Erzincânî'nin *Risâle-i Terbiyenâme* ve *Risâle-i Ma'rifetü'n-nefs* adlı eserlerinin ilk sayfaları (Süleymaniye Ktp., Uşşâki Tekkesi, nr. 428/1 ve 3)

